

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії та релігієзнавства

Кваліфікаційна робота
«ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА ГЕНРІХА VIII ТЮДОРА
(1509–1547 РР.)»

Спеціальність 014.03 Середня освіта (Історія)
Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Історія)»

здобувачки першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Наталії МИСЮТІНОЇ

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат історичних наук, доцент
Степан ПРИЙДУН

РЕЦЕНЗЕНТ:
доктор історичних наук, професор
Іван КУЦІЙ

Тернопіль, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ПРОБЛЕМАТИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ.	9
1. 1. Історіографічний огляд.	9
1. 2. Джерельний комплекс.....	14
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В АНГЛІЇ ЗА ПРАВЛІННЯ ГЕНРІХА VIII	18
2.1. Політичні передумови та основні напрями внутрішньої політики Генріха VIII.....	18
2.2. «Криваве законодавство» як інструмент соціального контролю в Англії XVI ст.	22
2.3. Реформація в Англії та її вплив на державну владу і суспільство	27
РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИКА ІНТЕГРАЦІЇ ІНКОРПОРОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ У ДЕРЖАВНУ СИСТЕМУ АНГЛІЇ	32
3.1. Адміністративно-політична інтеграція Уельсу в англійське королівство	32
3.2. Особливості управління Ірландією в період правління Генріха VIII	36
3.3. Наслідки політики територіальної інтеграції для формування централізованої держави	40
РОЗДІЛ IV. МЕТОДИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕМИ «ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА ГЕНРІХА VIII» У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ	47
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ	63
Додаток А.....	63
Додаток Б.....	64

ВСТУП

Актуальність проблематики дослідження зумовлена значним впливом внутрішньої політики Генріха VIII Тюдора на процес формування ранньомодерної англійської держави та трансформацію політичної системи Англії XVI ст. Період правління Генріха VIII (1509–1547 рр.) став одним із ключових етапів в історії англійської монархії, оскільки саме в цей час відбулися масштабні політичні, релігійні, соціально-економічні та адміністративні зміни, які визначили подальший розвиток Англії. Внутрішня політика Тюдорів сприяла посиленню централізації державної влади, реформуванню церковної організації, трансформації соціальної структури суспільства та формуванню нових принципів державного управління. Унаслідок реформ Генріха VIII Англія поступово перетворювалася на централізовану національну державу ранньомодерного типу.

Особливого значення в історії Англії XVI ст. набула англійська Реформація, яка стала не лише релігійним, а й політичним процесом. Розрив із Римською католицькою церквою та проголошення короля главою англійської церкви сприяли посиленню королівської влади, зміні співвідношення між світською та духовною владою й утвердженню нової моделі державного суверенітету. Секуляризація монастирських земель, реформа церковної структури та використання парламенту як інструменту легітимації реформ стали важливими чинниками розвитку англійської державності. Водночас ці процеси викликали значний суспільний опір і спричинили соціально-політичні конфлікти, що свідчить про складність та суперечливість внутрішньої політики Генріха VIII.

Не менш важливим аспектом внутрішньої політики Генріха VIII була соціальна політика держави. У XVI ст. Англія переживала глибокі соціально-економічні трансформації, пов'язані з розвитком товарно-грошових відносин, процесами обгороджування та зростанням кількості безземельного населення. У цих умовах англійська влада розробила систему так званого «кривавого

законодавства», спрямованого на боротьбу з бродяжництвом і жебрацтвом. Репресивні соціальні закони стали важливим інструментом державного контролю над населенням та відображали прагнення влади забезпечити соціальну стабільність в умовах економічних змін.

Актуальність теми також пов'язана з процесами територіальної інтеграції, які здійснювалися за правління Генріха VIII. Включення Уельсу до єдиної адміністративно-правової системи Англії, посилення контролю над Ірландією та поширення англійського права на інкорпоровані території стали важливими етапами формування централізованої держави. Політика територіальної інтеграції сприяла уніфікації державного управління, розвитку парламентської системи та формуванню єдиного політичного простору Британських островів.

Вивчення внутрішньої політики Генріха VIII є важливим не лише для дослідження історії Англії, але й для розуміння загальноєвропейських процесів раннього Нового часу. Англійська Реформація, розвиток абсолютистських тенденцій, трансформація соціальних відносин і формування централізованої держави були складовими ширших процесів модернізації європейського суспільства XVI ст. Дослідження цієї проблематики дозволяє простежити взаємозв'язок політичних, релігійних та соціально-економічних факторів у розвитку держави та визначити специфіку англійського шляху державотворення.

У навчально-методичному аспекті актуальність теми зумовлена її значним потенціалом у шкільному курсі всесвітньої історії. Вивчення внутрішньої політики Генріха VIII сприяє формуванню в учнів цілісного уявлення про процеси становлення ранньомодерної держави, Реформацію та трансформацію європейського суспільства. Тема дозволяє інтегрувати знання з історії, права, громадянської освіти та релігієзнавства, а також створює широкі можливості для застосування сучасних компетентнісно орієнтованих методик навчання.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Кваліфікаційна робота виконана в межах наукового напрямку кафедри всесвітньої історії та

релігієзнавства ТНПУ «Україна-Європа-Світ: цивілізаційні аспекти розвитку» (державний номер реєстрації 0120U101569).

Метою кваліфікаційної роботи є комплексний аналіз внутрішньої політики Генріха VIII Тюдора в контексті політичних, соціально-економічних, релігійних та адміністративних трансформацій Англії першої половини XVI ст., а також визначення її ролі у формуванні централізованої ранньомодерної держави.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- проаналізувати історіографію та джерельну базу дослідження внутрішньої політики Генріха VIII;
- визначити політичні передумови та основні напрями внутрішньої політики Генріха VIII;
- дослідити особливості «кривавого законодавства» як інструменту соціального контролю в Англії XVI ст.;
- проаналізувати процес англійської Реформації та її вплив на державну владу й суспільство;
- охарактеризувати процес адміністративно-політичної інтеграції Уельсу до англійського королівства та особливості управління Ірландією в період правління Генріха VIII;
- розкрити методичний потенціал теми «Внутрішня політика Генріха VIII» у шкільному курсі всесвітньої історії та визначити ефективні методики її викладання.

Об'єктом дослідження є внутрішня політика Англії в період правління династії Тюдорів у першій половині XVI ст.

Предметом дослідження є політичні, соціально-економічні, релігійні та адміністративні реформи Генріха VIII Тюдора, а також їхній вплив на розвиток англійської державності та суспільства.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1509–1547 рр. Нижня межа пов'язана зі вступом Генріха VIII на англійський престол, а верхня

– із завершенням його правління та підбиттям підсумків внутрішньополітичних реформ першої половини XVI ст.

Територіальні рамки дослідження охоплюють Англійське королівство, а також інкорпоровані території Уельсу та Ірландії, які перебували в політичній орбіті англійської монархії в період правління Генріха VIII.

Матеріалом дослідження є комплекс історичних джерел і наукових праць, присвячених внутрішній політиці Генріха VIII та розвитку Англії XVI ст. До джерельної бази належать законодавчі акти англійського парламенту, документи англійської Реформації, акти соціального законодавства, парламентські матеріали, хроніки та мемуарні свідчення сучасників. Важливу роль відіграють також праці українських і зарубіжних дослідників, присвячені проблемам англійської державності, Реформації, соціальної політики та процесів централізації.

Методологічну основу дослідження становлять принципи історизму, системності, наукової об'єктивності та комплексного аналізу історичних процесів. Вони передбачають розгляд внутрішньої політики Генріха VIII в контексті соціально-економічного та політичного розвитку Англії раннього Нового часу.

У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціально-історичних **методів дослідження**. Історико-генетичний метод застосовується для аналізу процесу формування внутрішньої політики Генріха VIII та еволюції державних інститутів. Історико-порівняльний метод дозволяє зіставити англійські політичні процеси з аналогічними явищами в інших європейських країнах. Системний метод використовується для дослідження внутрішньої політики як цілісного комплексу взаємопов'язаних реформ. Метод історичного аналізу джерел сприяє вивченню законодавчих актів і політичних документів доби Тюдорів. Компаративний підхід застосовується для аналізу особливостей інтеграції Уельсу та Ірландії до англійської державної системи.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових уявлень про внутрішню політику Генріха VIII та її роль у процесах становлення

централізованої ранньомодерної держави в Англії. Результати роботи можуть бути використані для подальших досліджень історії Англії XVI ст., англійської Реформації та розвитку європейських монархій раннього Нового часу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному аналізі внутрішньої політики Генріха VIII з урахуванням політичних, релігійних, соціально-економічних та адміністративних аспектів. У роботі узагальнено сучасні підходи до вивчення англійської Реформації, соціального законодавства та політики територіальної інтеграції. Крім того, обґрунтовано методичний потенціал теми для шкільного курсу всесвітньої історії та визначено можливості використання сучасних освітніх технологій у процесі її викладання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання матеріалів дослідження під час викладання курсів всесвітньої історії, історії держави і права зарубіжних країн, історії середніх віків та раннього Нового часу, а також у підготовці навчально-методичних матеріалів для закладів загальної середньої та вищої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення й практичні результати кваліфікаційної роботи представлено й обговорено на засіданнях кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, а також на VII Міжнародній науково-практичній конференції «Креативна трансформація та модернізація сучасного суспільства» (м. Харків, Україна – м. Пул, Велика Британія, 5–7 червня 2026 р.). За результатами дослідження опубліковано тези доповіді «Політичні передумови та основні напрями внутрішньої політики Генріха VIII» у матеріалах конференції: Креативний простір : електронний науковий журнал. № 41. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2026. С. 52–55.

Структура роботи Зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, що поділяються на підрозділи, висновків, списку використаних джерел (60 найменувань) та додатків.

Загальний обсяг дослідження становить 60 сторінок, із них основний текст – 51 сторінок.

РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ПРОБЛЕМАТИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

1. 1. Історіографічний огляд.

Історіографія внутрішньої політики Генріха VIII є важливим напрямом дослідження ранньомодерної історії Англії, оскільки діяльність цього монарха суттєво вплинула на процеси формування централізованої держави, розвитку англійської Реформації, трансформації соціально-економічних відносин та еволюції політичної системи Тюдорів. Дослідження внутрішньої політики Генріха VIII охоплюють широке коло проблем: посилення королівської влади, реформацію англійської церкви, секуляризацію монастирських земель, адміністративно-територіальну інтеграцію Уельсу та Ірландії, соціальну політику щодо бідних і жебраків, а також розвиток парламентської системи. У сучасній історичній науці ця тема розглядається в контексті становлення ранньомодерної держави та формування нових принципів політичного управління в Європі XVI ст.

Історіографія проблеми представлена як загальними працями з історії середніх віків і раннього Нового часу, так і спеціалізованими дослідженнями, присвяченими окремим аспектам внутрішньої політики Генріха VIII. Значний внесок у дослідження історії Англії XVI ст. зробили українські та зарубіжні історики, правознавці, релігієзнавці та дослідники політичних інститутів. Одночасно важливу роль відіграють електронні історичні ресурси, цифрові архіви та публікації документів, які дозволяють глибше аналізувати політичні й соціальні процеси тюдорівської епохи.

Серед загальних праць важливе значення має дослідження В. О. Балуха та В. П. Коцура «Історія середніх віків. Високе і пізнє середньовіччя» [1]. Автори розглядають процеси переходу від середньовічного суспільства до ранньомодерної держави, аналізують становлення абсолютизму в європейських

країнах і приділяють увагу англійській Реформації як складовій централізаційної політики Тюдорів. Праця є важливою для розуміння загального історичного контексту правління Генріха VIII та місця Англії в системі європейських політичних трансформацій XVI ст.

Цінним узагальнювальним дослідженням є праця Нормана Дейвіса «Європа. Історія» [7], у якій історія Англії розглядається в ширшому європейському контексті. Автор аналізує процеси державотворення, Реформації та розвитку національних монархій, приділяючи увагу особливостям англійського шляху політичної централізації. Дейвіс підкреслює, що діяльність Генріха VIII мала не лише релігійне, а й глибоке політичне значення, оскільки англійська Реформація сприяла посиленню королівської влади та формуванню нової моделі державного суверенітету [7].

Важливе місце в історіографії займають праці з історії держави та права. У навчальному посібнику Л. М. Бостан і С. К. Бостан «Історія держави і права зарубіжних країн» [3] аналізується еволюція державних інститутів Англії в ранньомодерну добу. Автори приділяють увагу розвитку англійського парламентаризму, трансформації судової системи та формуванню правових основ абсолютизму. Подібні аспекти розглядаються й у праці «Історія держави і права зарубіжних країн» за редакцією Б. Й. Тищика [8], де висвітлюються реформи Генріха VIII у контексті централізації державного управління та зміцнення королівської влади.

Окремий напрям історіографії становлять дослідження англійської Реформації. Значну увагу цій проблемі приділено у праці О. В. Леднік «Англійська Реформація за часів Генріха VIII» [10]. Авторка аналізує причини розриву Англії з Римом, політичні та релігійні аспекти реформ, а також наслідки створення англіканської церкви. Дослідження підкреслює, що Реформація в Англії мала насамперед політичний характер і була тісно пов'язана зі зміцненням монархічної влади.

Проблематику становлення державної церкви в Англії розглядає П. Голодюк [6]. Автор досліджує процес формування англіканської церкви як

інструменту державної політики Генріха VIII та наголошує на ролі Акту про супрематію 1534 р. у трансформації взаємовідносин між церквою і державою. Праця дозволяє зрозуміти механізми підпорядкування церковної структури королівській владі та значення Реформації для розвитку англійської державності.

Теоретичний аспект поняття Реформації розкривається у дослідженні В. Любащенко [11], де аналізуються різні підходи до інтерпретації цього явища в історичній та релігієзнавчій літературі. Авторка звертає увагу на складність трактування Реформації як суто релігійного або політичного процесу, що є важливим для розуміння специфіки англійської Реформації.

Важливим джерелом для дослідження внутрішньої політики Генріха VIII є дипломна робота І. Л. Поліщук «Реформація в Англії в 30-х – 40-х рр. XVI ст.» [15]. У праці детально аналізуються причини, перебіг і наслідки англійської Реформації, розглядається діяльність Томаса Кромвеля та особливості церковної політики Тюдорів. Робота містить значний фактичний матеріал і демонструє взаємозв'язок релігійних реформ із процесами державної централізації.

Окрему групу досліджень становлять праці, присвячені соціальній політиці Генріха VIII та «кривавому законодавству». М. Герасименко [5] аналізує репресивні заходи англійської влади щодо експропрійованого населення, пов'язані з процесами обгороджування та соціальною трансформацією англійського суспільства. Автор наголошує, що посилення покарань за жебрацтво і бродяжництво було важливим інструментом соціального контролю в умовах формування ранньокапіталістичних відносин.

Проблематика «кривавого законодавства» також висвітлюється в англомовних електронних джерелах [21; 22; 24], де ці закони аналізуються в контексті розвитку ринку праці, примусової дисципліни та становлення системи державного регулювання соціальних відносин. Важливими джерелами є тексти законодавчих актів, зокрема «Punishing Sturdy Vagabonds and Beggars»

1535 р. [17] та «Vagabonds Act 1530» [56], які дозволяють дослідити зміст соціальної політики Тюдорів безпосередньо на основі нормативних документів.

Суттєве значення для вивчення внутрішньої політики Генріха VIII мають праці, присвячені державному управлінню та репрезентації влади. О. М. Маклюк [12] досліджує королівський двір ранньотюдорівської Англії як інструмент демонстрації монархічної влади. Авторка підкреслює, що двір виконував не лише церемоніальні, а й політичні функції, сприяючи зміцненню авторитету короля та централізації держави.

Проблеми розвитку державного суверенітету та політичної централізації розглядаються у сучасних зарубіжних дослідженнях [40; 42; 43]. Ці праці дозволяють аналізувати політику Генріха VIII в ширшому контексті ранньомодерного державотворення та розвитку концепції територіального суверенітету.

Особливу увагу історики приділяють територіальній інтеграції Уельсу та Ірландії. Інформацію про Закони про Уельс 1535–1542 рр. містять праці [34; 35; 58; 59]. У них аналізується процес адміністративного включення Уельсу до англійського королівства, уніфікація правової системи та ліквідація автономії марчерських лордів. Важливим джерелом є також матеріали про Статут Рудлана 1284 р. [53], який заклав основи англійського контролю над Уельсом ще в середньовічну добу.

Дослідження англійської політики в Ірландії представлені працями [18; 37; 44]. Вони висвітлюють особливості управління островом, політику «surrender and regrant», значення закону Пойнтнга та процес формування Королівства Ірландія. Ці джерела дозволяють простежити еволюцію англійської колоніальної політики та механізми інтеграції периферійних територій до централізованої держави.

Важливе значення для дослідження має британська парламентська документація та електронні ресурси парламенту Великої Британії [37; 38; 52]. Вони містять інформацію про діяльність Реформаційного парламенту, ухвалення Акту про супрематію та законодавче оформлення англійської

Реформації. Ці матеріали дозволяють аналізувати роль парламенту в процесах державної централізації та трансформації політичної системи Англії.

Біографічний та персоналістичний аспект теми розкривається у працях [14; 28; 31; 33; 36]. Л. В. Петько [14] аналізує постать Генріха VIII в етичному вимірі, розглядаючи суперечливість його політики та вплив особистих якостей монарха на розвиток держави. Електронні енциклопедичні ресурси [28; 31; 33; 36] подають узагальнену інформацію про правління Генріха VIII, його реформи та історичну спадщину.

Для дослідження соціально-політичної ситуації Англії XVI ст. важливими є праці [19; 26; 41; 47; 54; 55]. Вони містять інформацію про економічні зміни, розвиток англійського суспільства, політичні конфлікти та міжнародне становище Англії в період правління Тюдорів.

Окрему групу джерел становлять матеріали про народні виступи та соціальний протест. Особливе значення має дослідження повстання «Благодатне паломництво» 1536 р. [50], яке було реакцією на церковні реформи та секуляризацію монастирів. Аналіз цього джерела дозволяє оцінити суспільну реакцію на політику Генріха VIII та рівень опору централізаційним процесам.

Для дослідження методичного потенціалу теми важливими є праці з історичної дидактики та сучасних освітніх технологій [2; 4; 9]. І. Боровець [2] розглядає можливості використання мультимодального навчального комплексу для вивчення епохи Генріха VIII в закладах загальної середньої освіти. Праця демонструє актуальність теми в сучасному освітньому процесі та можливості інтеграції цифрових технологій у викладання історії.

Таким чином, історіографія внутрішньої політики Генріха VIII є достатньо широкою та різноплановою. Вона охоплює дослідження політичної централізації, англійської Реформації, соціальної політики, територіальної інтеграції та розвитку державних інститутів. Аналіз наукової літератури свідчить, що сучасні дослідники розглядають діяльність Генріха VIII не лише як сукупність окремих реформ, а як комплексний процес формування ранньомодерної централізованої держави.

1. 2. Джерельний комплекс

Джерельна база дослідження є багатокomпонентною та включає нормативно-правові акти, парламентські документи, хроніки, мемуарні свідчення, наукові праці, електронні архіви й сучасні історичні ресурси. Особливе значення мають законодавчі акти доби Генріха VIII, які дозволяють безпосередньо дослідити механізми державної політики та характер реформ. Важливу роль відіграють також сучасні наукові дослідження, що дають змогу інтерпретувати внутрішню політику Генріха VIII в контексті розвитку європейської державності та політичної модернізації XVI ст.

Одним із ключових законодавчих джерел є акти, пов'язані з Англійською Реформацією та розривом із Римом. Вони відображають прагнення Генріха VIII підпорядкувати церкву королівській владі та ліквідувати залежність Англії від папства. Важливе значення для дослідження має комплекс матеріалів, присвячених Реформації, зокрема ресурси британського парламенту та історичні огляди, які містять інформацію про законодавчу діяльність Реформаційного парламенту [38; 45; 52]. Ці джерела дозволяють простежити, як через парламентські акти було юридично оформлено верховенство англійського монарха над церквою. У результаті було створено державну англіканську церкву, а король отримав не лише політичну, а й духовну владу. Законодавче закріплення королівського верховенства стало важливим етапом централізації держави та посилення абсолютної монархії.

Важливим джерелом є також матеріали щодо законодавства стосовно Уельсу та Ірландії. Зокрема, «Laws in Wales Acts» 1535–1542 стали основою інтеграції Уельсу до складу Англійського королівства [34; 35]. Ці акти ліквідували залишки автономного правового статусу валлійських земель та поширили на них англійське право й адміністративну систему. Внаслідок цього було уніфіковано судову систему, створено нові адміністративні округи та забезпечено представництво валлійських територій у парламенті Англії. Законодавче оформлення інтеграції Уельсу стало одним із проявів політики

державної централізації та територіального зміцнення королівства. Водночас ці акти демонструють прагнення англійської монархії до формування єдиного політичного простору.

Не менш важливим є законодавство, пов'язане з управлінням Ірландією. Джерела про «Poynings's Law» та політику Генріха VIII в Ірландії дозволяють простежити механізми підпорядкування ірландських територій англійській короні [18; 37; 44]. Закон Пойнінгса значно обмежував самостійність ірландського парламенту, підпорядковуючи його англійській владі. За Генріха VIII ці процеси були посилені, а англійська корона прагнула встановити більш жорсткий контроль над островом. Законодавчі зміни в Ірландії свідчать про поступове формування британської моделі державного управління, у межах якої Англія намагалася поширити власну адміністративну та правову систему на підконтрольні території.

Окрему групу джерел становлять соціально-економічні закони, спрямовані на боротьбу з бідністю, жебрацтвом і бродяжництвом. Особливо важливими є Vagabonds Act 1530 та акт 1535 року «Punishing Sturdy Vagabonds and Beggars» [17; 56]. Вони належать до так званого «кривавого законодавства» проти експропрійованих селян та безземельних верств населення. Ці акти передбачали суворі покарання за бродяжництво, жебрацтво та відмову від праці. Законодавство такого типу було реакцією англійської влади на масштабні соціально-економічні зміни, спричинені процесами обгороджування та розвитком ранньокapіталістичних відносин. Втрата селянами земель і засобів існування призвела до зростання кількості бездомних і безробітних, що викликало занепокоєння влади [21; 22; 24].

Законодавчі акти проти жебраків і бродяг дозволяють зрозуміти особливості соціальної політики англійської держави XVI ст. Їхній зміст свідчить про прагнення влади забезпечити суспільний порядок шляхом жорсткого контролю над населенням. Водночас ці документи відображають глибокі соціальні суперечності англійського суспільства періоду раннього Нового часу. Саме через законодавство влада намагалася регулювати наслідки

економічних трансформацій, які супроводжували становлення ринкових відносин. Пізніше ця політика стала підґрунтям для формування системи законів про бідних, зокрема Elizabethan Poor Law, що остаточно оформила державний контроль над соціальною сферою [25].

Важливим джерелом для дослідження англійського законодавства є також матеріали про діяльність парламенту в добу Генріха VIII. Інформація про «Reformation Parliament» дозволяє простежити зростання ролі парламенту в ухваленні державних рішень [38]. Хоча монарх залишався головним носієм влади, саме через парламент Генріх VIII забезпечував юридичне оформлення реформ. Така практика сприяла зміцненню авторитету парламентських рішень та формуванню традиції законодавчого оформлення політичних змін. У майбутньому це стало однією з особливостей англійської державної системи.

Суттєве значення мають також джерела, які характеризують правову систему Англії та поширення «common law». Матеріали про нові території, підпорядковані англійському загальному праву, дозволяють зрозуміти механізми юридичної інтеграції різних регіонів до складу держави [23]. Поширення common law сприяло формуванню єдиного правового простору та посиленню централізованого управління. Законодавство Генріха VIII стало одним із інструментів цієї політики, оскільки саме через правові акти влада прагнула забезпечити контроль над усіма частинами королівства.

Дослідження англійського законодавства XVI ст. дозволяє також простежити еволюцію концепції державного суверенітету. Ухвалення законів, що підпорядковували церкву королю, інтегрували Уельс та зміцнювали контроль над Ірландією, свідчить про формування нової моделі державності, заснованої на принципі верховенства національної влади [42; 43]. Англійська монархія поступово відходила від середньовічної системи васальної залежності та церковного впливу, формуючи централізовану національну державу ранньомодерного типу.

Законодавчі джерела також дають можливість проаналізувати взаємозв'язок між правом і політикою в добу Тюдорів. Більшість актів Генріха

VIII мали виразний політичний характер і були спрямовані на зміцнення королівської влади. Водночас вони відображали нові економічні та соціальні реалії Англії XVI ст. Саме через законодавство держава намагалася реагувати на виклики, пов'язані з Реформацією, соціальними конфліктами, територіальною інтеграцією та розвитком ринкових відносин. Це робить англійські правові акти не лише юридичними документами, а й важливими історичними свідченнями процесу модернізації держави.

Таким чином, англійське законодавство доби Генріха VIII є одним із найважливіших компонентів джерельної бази дослідження. Законодавчі акти дозволяють комплексно проаналізувати політичні, соціально-економічні та релігійні трансформації Англії XVI ст. Вони відображають процес посилення королівської влади, становлення централізованої держави, реформування церковної системи та формування нових механізмів соціального контролю. Саме тому парламентські статuti та інші правові документи цього періоду мають визначальне значення для вивчення внутрішньої політики Генріха VIII та розвитку англійської державності раннього Нового часу.

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В АНГЛІЇ ЗА ПРАВЛІННЯ ГЕНРІХА VIII

2.1. Політичні передумови та основні напрями внутрішньої політики Генріха VIII

Політичні передумови та основні напрями внутрішньої політики Генріха VIII були тісно пов'язані з процесами становлення централізованої англійської держави, трансформацією європейської політичної системи раннього Нового часу та кризою середньовічної моделі взаємовідносин між світською і церковною владою. Початок XVI ст. став періодом глибоких змін у політичному, економічному та релігійному житті Західної Європи. Формування абсолютистських монархій, розвиток торгівлі, зростання ролі дворянства нового типу та поширення гуманістичних ідей Ренесансу створили передумови для зміцнення королівської влади в Англії. У цих умовах правління Генріха VIII, який перебував на англійському престолі у 1509–1547 рр., стало одним із ключових етапів у процесі перетворення Англії на централізовану державу з потужною монархічною владою.

На момент вступу Генріха VIII на престол англійська монархія вже мала значний досвід централізаційної політики, закладений його батьком – Генріх VII, засновником династії Тюдорів. Після завершення Війни Червоної та Білої троянд нова династія прагнула ліквідувати політичну нестабільність, обмежити вплив великої аристократії та зміцнити королівський контроль над адміністративною системою країни. Генріх VIII успадкував від батька відносно стабільну державу, наповнену казну та ефективний адміністративний апарат. Це створило сприятливі умови для активної внутрішньої політики, спрямованої на подальше посилення монархічної влади [60].

Однією з найважливіших політичних передумов реформ Генріха VIII стала необхідність зміцнення династичної стабільності. Для монархів ранньомодерної Європи питання престолонаступництва мало не лише сімейне, а й державне

значення, оскільки відсутність законного спадкоємця могла спричинити громадянські конфлікти та боротьбу за владу. Шлюб Генріха VIII з Катериною Арагонською тривалий час не забезпечував народження чоловічого спадкоємця, що викликало серйозне занепокоєння короля. Відмова Папи Римського анулювати цей шлюб стала каталізатором глибоких політичних і релігійних перетворень, які отримали назву англійської Реформації.

Водночас внутрішня політика Генріха VIII формувалася під впливом загальноєвропейських тенденцій посилення королівської влади. У XVI ст. монархи Франції, Іспанії та інших держав прагнули обмежити вплив феодалної знаті та підпорядкувати собі церковні інституції. Англія не стала винятком. Король намагався створити модель держави, у якій політична, судова та релігійна влада концентрувалися б у руках монарха. Особливу роль у цьому процесі відіграв парламент, який у період правління Генріха VIII поступово перетворювався на важливий інструмент реалізації королівської політики. Саме через парламент були проведені основні реформаційні акти 1530-х років, які заклали правові основи англійської державної церкви та посилили принцип верховенства корони [38].

Важливим чинником внутрішньої політики Генріха VIII було прагнення до фінансового зміцнення монархії. Ведення активної зовнішньої політики та підтримання королівського двору вимагали значних коштів. У цих умовах церковні багатства стали одним із головних джерел поповнення державної скарбниці. Католицька церква в Англії володіла величезними земельними ресурсами, монастирями та фінансовими привілеями, що викликало невдоволення як корони, так і частини англійського дворянства. Секуляризація церковних земель дозволила королю значно зміцнити фінансову основу держави та водночас створити нову соціальну опору серед дворянства і джентрі, які отримували конфісковані монастирські землі.

Одним із головних напрямів внутрішньої політики Генріха VIII стала церковна реформа. Англійська Реформація мала специфічний характер, оскільки ініціатором змін виступив не широкий суспільний рух, а сама

королівська влада. У 1534 р. парламент ухвалив Акт про супрематію, згідно з яким король проголошувався верховним главою Церкви Англії. Внаслідок цього англійська церква вийшла з-під юрисдикції Папи Римського, а монарх отримав контроль над релігійним життям держави [52].

Реформаційна політика Генріха VIII не означала повного розриву з католицькою догматикою. На початковому етапі король зберігав багато традиційних елементів католицького віровчення, виступаючи насамперед за політичну незалежність англійської церкви від Риму. Проте сам факт підпорядкування церкви короні мав надзвичайно важливі наслідки для розвитку англійської державності. Король фактично став не лише політичним, а й духовним лідером країни, що значно посилювало авторитет монархії [30].

Особливе значення у внутрішній політиці Генріха VIII мала ліквідація монастирів, яка проводилася у 1536–1539 рр. Цей процес супроводжувався конфіскацією церковного майна та передачею значної частини земель новим власникам з-поміж дворянства. Розпуск монастирів став не лише релігійною реформою, а й масштабним соціально-економічним перетворенням. Корона отримала величезні матеріальні ресурси, а нова земельна еліта стала зацікавленою у збереженні реформаційного курсу. Одночасно було зруйновано важливий осередок середньовічної церковної автономії, що ще більше зміцнило централізовану владу монарха [52].

Проведення церковної реформи викликало значний опір у суспільстві. Найбільшим виступом проти політики Генріха VIII стало повстання «Благодатне паломництво» 1536 р., у якому брали участь представники селянства, духовенства та частини північної аристократії. Повстанці вимагали відновлення традиційної ролі католицької церкви та припинення секуляризації монастирських земель. Проте королівська влада жорстоко придушила виступ, продемонструвавши здатність ефективно контролювати внутрішньополітичну ситуацію та застосовувати репресивні механізми для збереження стабільності держави.

Важливим напрямом внутрішньої політики Генріха VIII було зміцнення системи державного управління. За його правління значно зросла роль королівської ради та центральних адміністративних органів. Особливий вплив мали такі державні діячі, як Томас Кромвель та Томас Волсі, які сприяли модернізації управлінської системи. Томас Кромвель, зокрема, став одним із головних архітекторів англійської Реформації та реформ державного апарату. Саме за його участі парламент перетворився на важливий інструмент законодавчого оформлення королівських рішень.

У період правління Генріха VIII суттєво змінилася роль парламенту в політичній системі Англії. Хоча монархія залишалася домінуючою силою, парламент дедалі частіше використовувався для легітимації державних реформ. Реформаційний парламент 1529–1536 рр. ухвалив низку законів, які визначили нові засади англійської державності та закріпили принцип верховенства королівської влади в церковних питаннях. У результаті сформувалася модель «корони в парламенті», яка стала важливим елементом подальшого розвитку англійської політичної системи [38].

Значну увагу Генріх VIII приділяв питанням контролю над аристократією. Продовжуючи політику батька, він прагнув не допустити посилення великих феодалських родів, які могли становити загрозу для централізованої влади. Король активно використовував судові переслідування, конфіскації майна та страти політичних противників. Репресії стали одним із характерних інструментів його правління. Жертвами королівської політики стали як представники старої аристократії, так і колишні соратники монарха, зокрема Томас Мор і Томас Кромвель. Це свідчило про поступове формування авторитарної моделі управління, у якій будь-яка опозиція розглядалася як загроза державній стабільності.

Внутрішня політика Генріха VIII мала також важливий соціально-економічний вимір. Конфіскація монастирських земель сприяла формуванню нової земельної еліти, орієнтованої на ринкові відносини та підтримку королівської влади. Водночас у країні посилювалися процеси соціальної

диференціації. Зростання кількості обгороджувальних, розвиток вівчарства та перехід до товарного сільського господарства призводили до зубожіння частини селянства. Уряд намагався реагувати на соціальні проблеми через законодавче регулювання питань жебрацтва та контролю за трудовими ресурсами, однак ці заходи не усували глибинних причин соціальної напруги [27].

Політика Генріха VIII сприяла формуванню нової моделі англійської державності, у якій ключову роль відігравала сильна централізована монархія. Реформація не лише змінила релігійну структуру країни, а й стала інструментом політичного та економічного посилення корони. Підпорядкування церкви державі, ліквідація монастирів, реформування адміністративної системи та зміцнення ролі парламенту створили підґрунтя для подальшого розвитку англійського абсолютизму.

Таким чином, політичні передумови внутрішньої політики Генріха VIII були зумовлені як внутрішніми потребами зміцнення династичної та державної стабільності, так і загальноєвропейськими процесами становлення ранньомодерних монархій. Основними напрямками його внутрішньої політики стали централізація влади, церковна реформа, секуляризація церковного майна, зміцнення державного апарату та підпорядкування політичного життя інтересам корони. Правління Генріха VIII стало переломним етапом в історії Англії, оскільки саме в цей період були закладені основи англіканської церкви, посилено роль парламенту та створено умови для подальшого формування англійської національної держави.

2.2. «Криваве законодавство» як інструмент соціального контролю в Англії XVI ст.

«Криваве законодавство» Генріха VIII стало одним із найбільш показових проявів соціальної політики ранньомодерної англійської держави та важливим інструментом формування нової системи соціального контролю в Англії XVI

ст. Його виникнення було безпосередньо пов'язане з глибокими соціально-економічними трансформаціями, що супроводжували перехід від середньовічного феодального суспільства до ранньокapіталістичних відносин. Розвиток товарного господарства, процеси огороджування, секуляризація церковних земель, зростання безземельного населення та руйнування традиційних форм соціальної підтримки спричинили різке збільшення кількості жебраків, безробітних і бродяг. У цих умовах англійська монархія намагалася не лише обмежити масштаби соціальної нестабільності, але й сформувати механізми примусового залучення населення до нової системи трудових відносин [24].

Соціально-економічною передумовою появи «кривавого законодавства» стали масштабні зміни в аграрній сфері Англії. У XVI ст. активно поширювалася практика огороджувана, коли землевласники перетворювали орні землі на пасовища для вівчарства, орієнтованого на прибуткову торгівлю вовною. Це призводило до масового витіснення селян із землі та руйнування традиційної системи сільської громади. Значна кількість людей втрачала засоби існування та змушена була шукати роботу в містах або займатися жебрацтвом. Водночас англійська економіка ще не могла забезпечити достатню кількість робочих місць для всіх знедолених, унаслідок чого різко зросли масштаби бродяжництва та соціальної маргіналізації. Саме ця категорія населення стала головним об'єктом репресивної політики Тюдорів [22].

Важливим чинником соціальної кризи стала ліквідація монастирів у період англійської Реформації. До секуляризації монастирські установи виконували важливу благодійну функцію, забезпечуючи підтримку бідних, хворих та бездомних. Після конфіскації церковного майна традиційна система допомоги фактично перестала існувати, а кількість людей, залежних від милостині, суттєво збільшилася. Англійська держава була змушена реагувати на нові соціальні виклики, однак замість розбудови повноцінної системи соціального забезпечення влада обрала шлях криміналізації бідності. Уряд Генріха VIII

розглядав масове жебрацтво не як наслідок економічних трансформацій, а як прояв моральної деградації та небажання працювати [25].

Поняття «криваве законодавство» використовується для позначення системи жорстоких законів проти жебраків і бродяг, ухвалених в Англії наприкінці XV – XVI ст. Особливого розвитку ця політика набула саме за Генріха VIII. Карл Маркс у праці «Капітал» характеризував ці закони як механізм насильницького формування дисциплінованої робочої сили для ранньокapіталістичної економіки. На його думку, держава штучно перетворювала людей, вигнаних із землі, на «добровільних» злочинців, яких карали за наслідки економічних процесів, спричинених самою системою [21].

Одним із перших важливих нормативних актів у межах цієї політики став Закон про жебраків і бродяг 1530 р. Документ розділяв бідних на «гідних» і «негідних». До першої категорії належали люди похилого віку, хворі та непрацездатні, яким дозволялося отримувати спеціальні ліцензії на жебрацтво. Водночас працездатні бродяги оголошувалися суспільно небезпечними елементами та підлягали тілесним покаранням. Закон передбачав публічне бичування, примусове повернення до місця народження та зобов'язання працювати. Таким чином, англійська влада прагнула створити систему адміністративного контролю над мобільністю населення та обмежити вільне пересування соціально незахищених верств [56].

Особливо жорстоким став Закон 1536 р. про покарання «міцних бродяг і жебраків». У ньому значно посилювалися репресивні заходи щодо осіб, звинувачених у бродяжництві. За повторне затримання передбачалося відрізання частини вуха, а за третє – смертна кара. Закон демонстрував прагнення держави не лише покарати жебраків, а й залякати суспільство загрозою жорстокого насильства. Покарання мали публічний характер і були спрямовані на формування атмосфери страху та покори.

Водночас законодавство Генріха VIII не обмежувалося виключно репресивними заходами. Держава поступово почала створювати елементи системи контролю за бідністю на місцевому рівні. Закони покладали на парафії

обов'язок організовувати допомогу нужденним через спеціальні збори коштів. Місцеві чиновники – бейліфи, констеблі та мирові судді – повинні були контролювати кількість бідних у своїх округах і запобігати бродяжництву. Таким чином, виникала нова система адміністративного нагляду, яка поєднувала благодійність із репресивними функціями [17].

Сутність «кривавого законодавства» полягала у формуванні нової трудової дисципліни. Середньовічна людина, прив'язана до землі та громади, поступово перетворювалася на найманого працівника, залежного від ринку праці. Держава прагнула примусити населення прийняти нові економічні умови через систему покарань і соціального контролю. Влада фактично криміналізувала безробіття, розглядаючи відсутність праці як свідчення злочинної поведінки. Такий підхід відповідав інтересам землевласників і підприємців, які потребували дешевої та дисциплінованої робочої сили [22].

Особливу роль у реалізації цієї політики відігравали місцеві органи влади. Саме на рівні парафій здійснювався облік бідних, контроль за їхнім пересуванням та виконанням законів про працю. Поступово парафія перетворилася на основну одиницю соціального адміністрування в Англії. Це стало важливим етапом формування централізованої державної системи управління. Контроль над населенням здійснювався не лише через королівські укази, а й через мережу місцевих чиновників, які представляли інтереси центральної влади.

Репресивний характер законодавства Генріха VIII пояснювався також страхом влади перед можливими соціальними виступами. Масове зубожіння населення створювало загрозу повстань і зростання кримінальної активності. Англійська монархія прагнула запобігти дестабілізації суспільства шляхом жорсткого контролю над найбіднішими верствами. У цьому контексті «криваве законодавство» виконувало функцію превентивного політичного інструменту, спрямованого на підтримання суспільного порядку та захист інтересів землевласницької еліти.

Водночас ефективність цих законів залишалася обмеженою. Попри жорстокість покарань, масштаби бродяжництва не зменшувалися. Соціально-економічні причини бідності продовжували існувати, а кількість людей без постійного місця проживання залишалася значною. Часто місцева влада не могла або не бажала повною мірою реалізовувати найсуворіші положення законів через страх перед народним невдоволенням. Деякі сучасні дослідники зазначають, що частина найбільш жорстоких норм фактично застосовувалася нерегулярно [57].

Попри це, значення «кривавого законодавства» для розвитку англійської державності було надзвичайно важливим. Саме в XVI ст. закладалися основи майбутньої системи «законів про бідних», яка остаточно сформувалася за Єлизавети I. Держава почала поступово переходити від хаотичної благодійності до централізованої моделі контролю за соціально незахищеними верствами населення. При цьому соціальна допомога розглядалася не як право бідних, а як засіб забезпечення громадського порядку та економічної стабільності [25].

«Криваве законодавство» Генріха VIII також мало важливий ідеологічний вимір. Воно сприяло формуванню нового ставлення до праці та бідності. Якщо в середньовічному суспільстві бідність часто сприймалася як природний або навіть духовно виправданий стан, то в ранньомодерній Англії дедалі більше утверджувалася ідея про те, що працездатна людина зобов'язана працювати. Безробіття починало трактуватися як прояв моральної неповноцінності та небажання виконувати суспільний обов'язок. Таким чином, законодавство виконувало не лише каральну, а й дисциплінарну функцію, формуючи нові соціальні норми та моделі поведінки.

У ширшому історичному контексті політика Генріха VIII стала частиною загальноєвропейської тенденції посилення державного контролю над населенням у період становлення ранньомодерних монархій. Подібні закони проти жебрацтва та бродяжництва ухвалювалися у Франції, Нідерландах та інших країнах Західної Європи. Однак саме в Англії ця система набула

особливої послідовності та стала важливим елементом формування капіталістичних відносин.

Таким чином, «криваве законодавство» Генріха VIII було складовою процесу трансформації англійського суспільства в умовах переходу до ранньомодерної держави та раннього капіталізму. Його головною метою був не лише контроль над жебрацтвом і бродяжництвом, а й створення механізму примусового залучення населення до нової системи трудових відносин. Через поєднання репресивних заходів, адміністративного нагляду та локальної організації допомоги бідним англійська монархія формувала нову модель соціального порядку, засновану на дисципліні, підконтрольності та підпорядкуванні інтересам держави й економічної еліти. «Криваве законодавство» стало важливим інструментом соціального контролю в Англії XVI ст., а його наслідки суттєво вплинули на подальший розвиток англійської системи соціальної політики та державного управління.

2.3. Реформація в Англії та її вплив на державну владу і суспільство

Реформація в Англії стала одним із найважливіших явищ ранньомодерної європейської історії, що суттєво змінило політичну систему, церковну організацію та соціальну структуру англійського суспільства XVI ст. На відміну від Реформації в німецьких землях чи Швейцарії, де головну роль відігравали богословські дискусії та діяльність релігійних реформаторів, англійська Реформація мала виразно політичний характер і здійснювалася переважно «згори» за ініціативою королівської влади. Її виникнення було зумовлене поєднанням династичних, політичних, економічних і релігійних чинників, а наслідки суттєво вплинули на розвиток державної влади, парламентської системи та суспільних відносин в Англії [52].

Передумови англійської Реформації формувалися ще наприкінці Середньовіччя. Упродовж XIV–XV ст. в Англії поступово посилювалися антипапські настрої, пов'язані з прагненням англійських монархів обмежити

вплив Риму на внутрішнє життя держави. Значний вплив на розвиток реформаторських ідей мала діяльність Джона Вікліфа, який критикував багатство католицької церкви, вимагав повернення до принципів раннього християнства та виступав за підпорядкування духовенства державній владі. Хоча вікліфізм був офіційно засуджений, його ідеї зберегли вплив у суспільстві та стали одним з інтелектуальних підґрунтів майбутньої Реформації [11, С. 43].

Водночас на початку XVI ст. англійська монархія прагнула подальшого зміцнення централізованої держави. Династія Тюдорів, яка прийшла до влади після завершення Війни Червоної та Білої троянд, проводила політику посилення королівської влади та обмеження автономії великих феодалів. Генріх VIII, який вступив на престол у 1509 р., успадкував від свого батька відносно стабільну державу, проте прагнув ще більшої концентрації влади в руках монарха. Саме в цьому контексті слід розглядати його конфлікт із Папою Римським, який став формальним приводом для початку англійської Реформації.

Безпосередньою причиною розриву з Римом стало прагнення Генріха VIII анулювати шлюб із Катериною Арагонською через відсутність чоловічого спадкоємця. Папа Климент VII відмовився санкціонувати розлучення, що поставило короля перед вибором між підпорядкуванням папській владі та утвердженням власного верховенства в церковних справах. У результаті Генріх VIII вирішив використати ситуацію для радикального посилення королівської влади. У 1534 р. парламент ухвалив Акт про супрематію, згідно з яким англійський король проголошувався верховним главою Церкви Англії (див. Додаток А). Цей документ став ключовим етапом англійської Реформації та юридично закріпив розрив із Римом [52].

Особливістю англійської Реформації було те, що вона не супроводжувалася негайною радикальною зміною догматичного вчення. Генріх VIII залишався прихильником багатьох католицьких обрядів і виступав переважно за політичну незалежність англійської церкви від Папи Римського. Проте сам факт підпорядкування церкви короні мав надзвичайно важливе

значення для розвитку державної влади. Монарх отримав можливість контролювати церковну організацію, призначення єпископів, церковне майно та релігійну політику держави. Це означало формування нової моделі відносин між державою і церквою, у якій духовна влада фактично ставала частиною державного апарату [6, с.. 63].

Одним із найважливіших наслідків Реформації стало значне посилення ролі парламенту. У процесі проведення церковних реформ Генріх VIII та його радник Томас Кромвель активно використовували парламент як інструмент легітимації королівських рішень. Саме через парламент ухвалювалися основні акти, які визначали новий статус англійської церкви та закріплювали верховенство короля. Унаслідок цього парламент поступово перетворювався на важливий елемент політичної системи Англії. Хоча монархія залишалася домінуючою силою, практика ухвалення ключових рішень через парламент створила передумови для майбутнього розвитку англійського парламентаризму [38].

Величезний вплив на англійське суспільство мала секуляризація церковного майна. У 1536–1540 рр. відбулася ліквідація монастирів, у результаті якої корона конфіскувала значну частину церковних земель і багатств. Монастирі були не лише релігійними центрами, але й важливими осередками освіти, благодійності та соціальної підтримки. Їхнє закриття мало далекосяжні соціальні наслідки. З одного боку, королівська влада отримала величезні фінансові ресурси, що сприяло зміцненню державного апарату та королівської скарбниці. З іншого боку, руйнування системи монастирської допомоги сприяло зростанню бідності та соціальної нестабільності. [52].

Секуляризація церковних земель також сприяла формуванню нової соціальної еліти. Значна частина конфіскованих земель була продана представникам дворянства та заможного джентрі. Унаслідок цього виникла нова група землевласників, економічно зацікавлених у збереженні реформаційного курсу та підтримці сильної монархії. Таким чином, Реформація

сприяла соціальній трансформації англійського суспільства та зміцненню нових верств, орієнтованих на ринкові економічні відносини.

Водночас англійська Реформація супроводжувалася посиленням репресивної політики держави. Будь-яка опозиція до церковних реформ розглядалася як державна зрада. Відомими жертвами цієї політики стали Томас Мор та єпископ Джон Фішер, які відмовилися визнавати верховенство короля над церквою. Репресії використовувалися як інструмент забезпечення політичної та релігійної єдності держави. Королівська влада прагнула не допустити виникнення альтернативних центрів авторитету та повністю підпорядкувати суспільство новій системі влади [51].

Значний вплив Реформація справила на розвиток англійської національної ідентичності. Розрив із Римом сприяв формуванню уявлення про Англію як окрему політичну та релігійну спільноту, незалежну від зовнішнього духовного контролю. Англіканська церква поступово ставала одним із символів англійської державності. У суспільній свідомості утверджувалася ідея особливого шляху Англії, що поєднувала сильну монархію, національну церкву та централізовану систему влади.

Реформація мала також важливі культурні наслідки. Поширення англійської мови в богослужінні, переклади Біблії та розвиток релігійної літератури сприяли зростанню грамотності та формуванню нової релігійної культури. Хоча Генріх VIII не був прихильником радикального протестантизму, поступово в Англії посилювався вплив протестантських ідей, особливо серед міського населення та частини освічених верств. Це створювало підґрунтя для подальших релігійних конфліктів у другій половині XVI–XVII ст. [30].

Водночас англійське суспільство сприймало Реформацію неоднозначно. У багатьох регіонах, особливо на півночі країни, населення залишалося прихильним до католицьких традицій. Найбільшим виступом проти реформ стало повстання «Благодатне паломництво» 1536 р., учасники якого вимагали відновлення монастирів і припинення церковних змін. Хоча повстання було

жорстоко придушене, воно продемонструвало глибину суспільних суперечностей, спричинених Реформацією [50].

Англійська Реформація також суттєво вплинула на міжнародне становище держави. Розрив із Папою Римським означав послаблення зв'язків із католицькими державами Європи, насамперед Іспанією та Священною Римською імперією. Водночас Англія почала поступово формувати власну незалежну зовнішню політику, орієнтовану на захист національних інтересів та посилення державного суверенітету.

Таким чином, Реформація в Англії стала не лише релігійним, а й масштабним політичним і соціальним процесом, який докорінно змінив характер англійської державності. Вона сприяла зміцненню королівської влади, посиленню ролі парламенту, формуванню державної церкви та централізації управління. Одночасно Реформація трансформувала соціальну структуру суспільства, сприяла появі нової земельної еліти та змінила традиційні уявлення про взаємовідносини між державою, церквою та суспільством. Її наслідки стали визначальними для подальшого розвитку Англії як ранньомодерної національної держави та заклали основи політичних і релігійних процесів наступних століть.

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИКА ІНТЕГРАЦІЇ ІНКОРПОРОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ У ДЕРЖАВНУ СИСТЕМУ АНГЛІЇ

3.1. Адміністративно-політична інтеграція Уельсу в англійське королівство

Адміністративно-політична інтеграція Уельсу в англійське королівство стала одним із ключових напрямів внутрішньої політики династії Тюдорів у XVI ст. Цей процес був складовою ширшої тенденції централізації державної влади та формування ранньомодерної англійської монархії. Остаточне включення Уельсу до політичного, правового та адміністративного простору Англії відбулося за правління Генріха VIII через ухвалення так званих Законів про Уельс 1535–1542 рр., які в історіографії часто називають «Актами унії». Унаслідок цих реформ Уельс утратив залишки автономного правового статусу, а його територія була повністю інтегрована в систему англійського державного управління [35].

Передумови інтеграції Уельсу формувалися протягом кількох століть. Після завоювання Уельсу англійським королем Едуардом I наприкінці XIII ст. територія валлійських князівств була частково підпорядкована англійській короні відповідно до Статуту Рудлана 1284 р. Однак навіть після цього Уельс залишався політично та адміністративно неоднорідним регіоном. Значна частина території перебувала під контролем так званих марчерських лордів – великих феодалів, які користувалися широкою автономією та фактично здійснювали незалежне управління у прикордонних володіннях. У цих землях діяли окремі судові норми, локальні адміністративні структури та різноманітні правові традиції [53]. Така система створювала значні труднощі для централізованого управління та послаблювала контроль англійської монархії над регіоном.

На початку XVI ст. ситуація в Уельсі дедалі більше суперечила політичним потребам Тюдорів, які прагнули створити єдину централізовану державу.

Династія Тюдорів, що мала валлійське походження, була зацікавлена у зміцненні контролю над регіоном і ліквідації залишків феодальної автономії. Особливе значення мало прагнення королівської влади усунути вплив марчерських лордів, які нерідко становили загрозу політичній стабільності. Генріх VIII та його радник Томас Кромвель розглядали адміністративну інтеграцію Уельсу як необхідну умову модернізації державного управління та посилення монархічної влади [34].

Важливим чинником інтеграційної політики стала потреба уніфікації правової системи. До реформ XVI ст. в Уельсі зберігалися елементи традиційного валлійського права, яке суттєво відрізнялося від англійського «common law». Існування різних правових норм у межах однієї держави ускладнювало діяльність адміністрації, судочинство та систему оподаткування. Англійська влада прагнула створити єдиний правовий простір, у межах якого всі піддані короля підпорядковувалися б однаковим законам і судовим інституціям. У цьому контексті адміністративна інтеграція Уельсу стала частиною ширшого процесу централізації та правової уніфікації Англійського королівства.

Ключовим етапом інтеграції стало ухвалення Закону 1536 р. «Про закони та правосуддя в Уельсі». Цей акт юридично проголошував включення Уельсу до складу Англійського королівства та поширював на його територію англійське законодавство. Закон ліквідовував автономію марчерських володінь і запроваджував нову адміністративну систему за англійським зразком. Територія Уельсу була поділена на графства, в яких створювалися інститути шерифів, мирових суддів та інших посадовців, характерних для англійської системи управління. Таким чином, регіон інтегрувався до єдиної державної адміністративної структури [35].

Важливим наслідком реформ стало запровадження англійської мови як єдиної офіційної мови судочинства та адміністрації. Законодавство Генріха VIII прямо передбачало, що державні посади можуть обіймати лише особи, які володіють англійською мовою. Це рішення мало далекосяжні культурні та

соціальні наслідки. З одного боку, воно сприяло інтеграції валлійської еліти до англійського політичного простору. З іншого – створювало умови для поступового витіснення валлійської мови з офіційної сфери та посилення культурної асиміляції. Унаслідок цього англійська мова ставала важливим інструментом державного контролю та політичної інтеграції.

Другий Закон про Уельс 1542 р. завершив процес адміністративної перебудови регіону. Він деталізував організацію судової системи та створював Суд великих сесій Уельсу, який став головною судовою інстанцією регіону. Було також остаточно врегульовано діяльність місцевої адміністрації та встановлено систему представництва Уельсу в англійському парламенті. Відтепер валлійські графства отримували право надсилати своїх представників до Палати громад. Це мало важливе політичне значення, оскільки Уельс формально включався до загальнодержавної політичної системи Англії.

Інтеграційна політика Тюдорів мала подвійний характер. З одного боку, вона обмежувала традиційну автономію Уельсу та посилювала англійський контроль над регіоном. З іншого – частина валлійської еліти позитивно сприйняла реформи, оскільки вони надавали валлійцям формальну юридичну рівність з англійськими підданими. До ухвалення законів валлійці нерідко зазнавали правових обмежень та дискримінації в системі державного управління. Інтеграція відкривала перед представниками валлійського дворянства можливість участі в парламенті, державній службі та загальноанглійському політичному житті. Саме тому значна частина місцевої еліти підтримала політику Генріха VIII [34].

Адміністративно-політична інтеграція Уельсу стала важливим етапом формування ранньомодерної британської державності. Вперше було створено єдиний правовий та адміністративний простір Англії й Уельсу, що сприяло зміцненню централізованої монархії. Королівська влада отримала ефективні механізми контролю над регіоном, включаючи систему судочинства, місцевої адміністрації та податкового управління. Водночас ліквідація влади

марчерських лордів означала завершення тривалого процесу демонтажу середньовічної феодалної автономії.

Особливу роль у процесі інтеграції відігравав фактор безпеки та політичної стабільності. Уельс тривалий час розглядався англійською владою як потенційно нестабільний прикордонний регіон, здатний стати осередком заколотів або зовнішнього втручання. Після початку англійської Реформації ситуація набувала ще більшого значення, оскільки Уельс мав тісні контакти з католицькою Ірландією. Інтеграція регіону дозволяла короні ефективніше контролювати політичну ситуацію та запобігати можливим проявам нелояльності [58].

Реформи Тюдорів суттєво змінили соціальну структуру валлійського суспільства. Унаслідок інтеграції посилився вплив англійських адміністративних і правових норм, а валлійська знать поступово інтегрувалася до англійської політичної еліти. Водночас просте населення тривалий час зберігало валлійську мову, традиції та культурну самобутність. Попри адміністративну асиміляцію, Уельс не втратив повністю власної національної ідентичності. Це стало однією з особливостей британського державотворення, у межах якого політична інтеграція не завжди означала повне культурне злиття.

У ширшому європейському контексті інтеграція Уельсу відображала характерні процеси ранньомодерної доби – централізацію влади, уніфікацію законодавства та посилення ролі державного апарату. Подібні процеси відбувалися у Франції, Іспанії та інших країнах Західної Європи, де монархії прагнули підпорядкувати регіональні автономії єдиному центру влади. Проте в Англії ці процеси мали специфічний характер через поєднання правової уніфікації, парламентського представництва та поступового формування концепції «корони в парламенті» [59].

Таким чином, адміністративно-політична інтеграція Уельсу в англійське королівство стала важливим етапом формування централізованої держави Тюдорів. Закони про Уельс 1535–1542 рр. ліквідували залишки середньовічної автономії регіону, поширили на його територію англійське право та систему

державного управління, створили механізми парламентського представництва та забезпечили політичне підпорядкування Уельсу англійській короні. Водночас ці реформи мали суперечливі наслідки: вони сприяли модернізації державного управління й інтеграції валлійської еліти, але водночас посилили процеси культурної асиміляції та домінування англійських політичних і правових норм. Саме внаслідок реформ Генріха VIII було закладено основи політичної конструкції «Англія та Уельс», яка зберігалася протягом наступних століть.

3.2. Особливості управління Ірландією в період правління Генріха VIII

Особливості управління Ірландією в період правління Генріха VIII визначалися прагненням англійської монархії посилити контроль над островом, інтегрувати його до системи централізованої державної влади та ліквідувати залишки середньовічної автономії місцевих політичних структур. На початку XVI ст. Ірландія залишалася одним із найбільш проблемних регіонів англійської корони. Формально англійські монархи ще з XII ст. носили титул лордів Ірландії, однак реальна влада англійської адміністрації поширювалася переважно на територію навколо Дубліна, відому як Пейл. Значна частина острова перебувала під контролем гельських кланів та англо-ірландських феодалів, які фактично діяли незалежно від англійської влади. У цих умовах політика Генріха VIII щодо Ірландії була спрямована на зміцнення королівського суверенітету, адміністративну централізацію та поступове підпорядкування місцевих еліт англійській політичній системі [45].

Передумови реформ Генріха VIII в Ірландії формувалися ще наприкінці XV ст. Важливу роль у розвитку англійського контролю над островом відіграв так званий Закон Пойнінгса 1494–1495 рр., ухвалений за правління Генріха VII. Відповідно до цього акту ірландський парламент фактично підпорядковувався англійському королю та Таємній раді, оскільки всі законопроекти мали попередньо затверджуватися в Англії. Закон суттєво обмежував автономію

ірландських політичних інституцій та закладав правові основи англійського контролю над Ірландією. У XVI ст. Генріх VIII продовжив політику своїх попередників, однак надав їй більш системного та централізованого характеру [37].

Особливістю Ірландії початку XVI ст. була надзвичайна політична фрагментованість. Гельські клани жили за традиційними нормами брегонського права та зберігали власні форми влади, що суттєво відрізнялися від англійської феодальної системи. Водночас англо-ірландська знать, яка формально походила від нормандських завойовників, поступово інтегрувалася в місцеве середовище та часто ігнорувала англійські закони. Англійська адміністрація не мала достатніх ресурсів для ефективного контролю над усім островом, тому тривалий час була змушена покладатися на співпрацю з місцевими магнатами, насамперед із родом Фіцджеральдів, графів Кілдер. Однак надмірне посилення цієї династії створювало загрозу для централізованої влади Тюдорів.

Ситуація кардинально змінилася після повстання Томаса Фіцджеральда у 1534 р., яке стало переломним моментом у політиці Генріха VIII щодо Ірландії. Повстання продемонструвало ненадійність системи опосередкованого управління через місцеву аристократію. Після його придушення англійська влада перейшла до активнішої політики прямого королівського контролю над островом. Саме від цього часу починається новий етап тюдорівської політики в Ірландії, спрямований на адміністративну інтеграцію та поширення англійських інститутів влади [18].

Одним із найважливіших кроків Генріха VIII стало проголошення у 1541 р. Королівства Ірландія. До цього англійські монархи мали титул лордів Ірландії, формально отриманий від Папи Римського ще у XII ст. Після розриву з Римом та англійської Реформації така модель втратила політичну актуальність. Ірландський парламент ухвалив акт, який проголошував Генріха VIII королем Ірландії. Це рішення мало важливе символічне й політичне значення, оскільки підкреслювало суверенний характер англійської влади на острові та ліквідовувало формальну залежність від папського авторитету [45].

Політика Генріха VIII в Ірландії поєднувала елементи примусу та компромісу. Одним із ключових механізмів інтеграції місцевої знаті стала політика «surrender and regrant» – «зречення та повторного надання». Її сутність полягала в тому, що гельські вожді та англо-ірландські лорди формально передавали свої землі королю, після чого отримували їх назад уже як англійські феодалні володіння разом із титулами англійської аристократії. Таким чином, англійська влада прагнула інтегрувати місцеві еліти до системи англійського права та феодалної ієрархії [44].

Ця політика мала подвійний характер. З одного боку, вона сприяла мирному включенню частини гельської знаті до англійської політичної системи та створювала умови для поступового поширення англійських правових норм. З іншого боку, вона руйнувала традиційну систему гельського суспільства, засновану на кланових зв'язках і принципах таністрії, відповідно до яких влада передавалася не за прямою спадковістю, а через вибір нового лідера всередині роду. Англійська модель спадкового землеволодіння вступала в суперечність із традиційними уявленнями про владу та власність у гельському суспільстві, що згодом стало джерелом численних конфліктів.

Особливістю управління Ірландією за Генріха VIII було прагнення поширити англійське право на всю територію острова. Англійська адміністрація розглядала гельські правові традиції як прояв «варварства» та політичної відсталості. Влада прагнула замінити місцеві норми англійською системою common law, що мало сприяти централізації державного управління та зміцненню королівської влади [46].

Водночас реалізація цієї політики поставала перед труднощами. Англійська влада не мала достатньо ресурсів для повного військового контролю над островом, а значна частина місцевого населення залишалася ворожою до англійської адміністрації. За межами Пейлу англійські закони часто існували лише формально. Реальний вплив корони залежав від лояльності місцевих лордів та ефективності королівських намісників.

Важливим аспектом управління Ірландією була релігійна політика. Після початку англійської Реформації Генріх VIII намагався поширити англіканську церковну модель і на Ірландію. Ірландський парламент ухвалив акти, які визнавали короля главою церкви, а також передбачали секуляризацію монастирських земель. Проте на відміну від Англії, де Реформація поступово отримала підтримку частини суспільства, в Ірландії більшість населення залишалася відданою католицизму. Релігійна політика англійської влади сприймалася як елемент колоніального тиску та посилювала антагонізм між англійською адміністрацією й місцевим населенням.

Управління Ірландією за Генріха VIII мало також виразний військово-політичний характер. Англійська влада розглядала острів як потенційно небезпечний регіон, який міг стати плацдармом для втручання католицьких держав Європи, насамперед Іспанії та Франції. Саме тому зміцнення контролю над Ірландією було важливим елементом забезпечення безпеки англійської держави. Англійська адміністрація прагнула не лише інтегрувати місцеву знать, а й поступово створити мережу гарнізонів, адміністративних центрів і системи королівських посадовців [18].

Особливістю тюдорівської політики було поєднання централізації з обмеженим використанням місцевих традицій. Генріх VIII та його радники усвідомлювали неможливість негайної повної англізації Ірландії, тому намагалися діяти поступово, залучаючи місцеві еліти до співпраці. Однак ця політика мала суперечливі наслідки. Частина гельської знаті інтегрувалася до англійської системи, тоді як інші клани продовжували чинити опір англійському контролю.

В історичній перспективі правління Генріха VIII стало переломним етапом у розвитку англо-ірландських відносин. Саме в цей період було закладено основи політики централізації та колоніального підпорядкування Ірландії, яка в наступні століття лише посилювалася. Проголошення Королівства Ірландія, поширення англійського права, спроби релігійної

уніфікації та інтеграція місцевої еліти до англійської політичної системи стали важливими елементами формування нової моделі управління островом.

Таким чином, особливості управління Ірландією в період правління Генріха VIII визначалися прагненням англійської монархії встановити ефективний контроль над політично фрагментованим регіоном шляхом поєднання адміністративної централізації, правової уніфікації та інтеграції місцевої знаті. Політика Тюдорів сприяла зміцненню англійського впливу на острові, однак водночас створила підґрунтя для тривалих конфліктів між англійською державою та ірландським суспільством. Саме в епоху Генріха VIII були закладені основні принципи англійського управління Ірландією, які визначали характер англо-ірландських відносин упродовж наступних століть.

3.3. Наслідки політики територіальної інтеграції для формування централізованої держави

Політика територіальної інтеграції, яку проводила англійська монархія в період правління Генріха VIII, стала одним із визначальних чинників формування централізованої ранньомодерної держави в Англії. Інтеграційні процеси, спрямовані на включення Уельсу та посилення контролю над Ірландією, мали не лише адміністративний чи військово-політичний характер, але й сприяли глибокій трансформації всієї системи державного управління. Унаслідок реформ Тюдорів було закладено основи єдиного політичного простору, у межах якого центральна влада прагнула уніфікувати право, адміністрацію, судочинство та механізми політичного контролю. Саме в XVI ст. Англія почала перетворюватися з держави, що складалася з відносно автономних регіонів і феодалних юрисдикцій, на більш цілісну централізовану монархію ранньомодерного типу [45].

Передумови цієї політики були пов'язані з особливостями розвитку англійської державності наприкінці Середньовіччя. Після завершення Війни Червоної та Білої троянд династія Тюдорів успадкувала державу, у якій значна

частина територій зберігала специфічні правові та адміністративні особливості. Уельс, Ірландія, прикордонні володіння марчерських лордів і окремі північні регіони Англії мали елементи автономії, що суттєво обмежувало можливості централізованого управління. Для Тюдорів подолання цієї фрагментації було необхідною умовою зміцнення монархічної влади та створення ефективної системи державного контролю [60].

Одним із найважливіших наслідків територіальної інтеграції стала уніфікація правової системи. Унаслідок Законів про Уельс 1535–1542 рр. англійське право було поширене на всю територію Уельсу, а місцеві правові традиції втратили офіційний статус. Англійська система *common law* перетворювалася на основу єдиного державного правопорядку. Це мало принципове значення для формування централізованої держави, оскільки створення спільного правового простору забезпечувало контроль корони над судочинством, адміністрацією та системою місцевого управління. Уніфікація права сприяла також зміцненню ролі королівських судів і послабленню впливу місцевих феодальних юрисдикцій [45].

Інтеграційна політика Тюдорів сприяла також адміністративній стандартизації держави. Уельс був поділений на графства за англійським зразком, у яких діяли шерифи, мирові судді та інші представники королівської адміністрації. Аналогічні процеси поступово відбувалися й в Ірландії, де англійська влада прагнула створити систему управління, засновану на англійських адміністративних принципах. Формування мережі королівських посадовців дозволяло центральній владі ефективніше контролювати місцеве населення, збирати податки та забезпечувати виконання законів. У результаті регіональні особливості дедалі більше підпорядковувалися загальнодержавній адміністративній системі.

Важливим наслідком територіальної інтеграції стало посилення ролі парламенту як інструменту централізованого управління. Після інтеграції Уельсу валлійські графства отримали представництво в англійському парламенті. Це означало не лише формальне включення регіону до політичної

системи Англії, але й поширення парламентського законодавства на нові території. Парламент дедалі більше перетворювався на загальнодержавний інститут, через який корона здійснювала політичну інтеграцію та легітимацію реформ. Саме в цей період формувалася концепція «корони в парламенті», що згодом стала однією з основ англійської політичної традиції [22].

Територіальна інтеграція мала важливі наслідки для зміцнення монархічної влади. Ліквідація автономії марчерських лордів в Уельсі та обмеження впливу англо-ірландських магнатів в Ірландії означали послаблення старої феодальної системи, у межах якої місцеві еліти нерідко діяли незалежно від центральної влади. Тюдори прагнули створити державу, у якій усі політичні структури підпорядковувалися короні. Унаслідок цього монархія отримувала ефективніші механізми контролю над регіонами та зменшувала ризик виникнення сепаратистських або феодально-аристократичних виступів.

Особливе значення мала інтеграція периферійних територій для забезпечення державної безпеки. Уельс і Ірландія тривалий час розглядалися англійською владою як потенційні осередки нестабільності та можливого іноземного втручання. У XVI ст. ці побоювання посилювалися внаслідок англійської Реформації та конфлікту з католицькими державами Європи. Англійська монархія прагнула не допустити використання Ірландії або Уельсу як бази для антианглійських виступів чи вторгнення іноземних сил. Саме тому інтеграційна політика мала не лише адміністративний, а й стратегічний характер [46].

Унаслідок територіальної інтеграції суттєво змінилася роль місцевих еліт. Уельська знать поступово інтегрувалася до англійської політичної системи та отримала можливість брати участь у парламентському житті й державному управлінні. Аналогічні процеси відбувалися і в Ірландії через політику «surrender and regrant», яка передбачала включення місцевих лордів до англійської феодальної ієрархії. Це сприяло формуванню нової моделі політичної лояльності, у межах якої регіональна знать дедалі більше

орієнтувалася на співпрацю з короною, а не на підтримку автономних традиційних структур.

Разом із тим інтеграційна політика мала суперечливі наслідки для національної та культурної самобутності підкорених територій. В Уельсі поширення англійської мови в адміністрації та судочинстві сприяло культурній асиміляції валлійської еліти. В Ірландії англійська влада також намагалася поширити англійське право, мову та релігію, однак ці процеси стикалися зі значно сильнішим опором. На відміну від Уельсу, Ірландія зберігала виразну культурну та релігійну відмінність, що перешкоджало повній політичній інтеграції. Саме ця відмінність згодом стала одним із головних джерел англо-ірландських конфліктів [49].

Політика інтеграції сприяла також розвитку нової моделі державного суверенітету. Якщо середньовічна монархія значною мірою ґрунтувалася на системі особистих васальних відносин і феодалських привілеїв, то ранньомодерна держава дедалі більше спиралася на уявлення про неподільну владу корони над усією територією держави. Уельс та Ірландія розглядалися не як окремі васальні володіння, а як території, що мають бути включені до єдиного державного простору. Саме тому інтеграційна політика Тюдорів стала важливим етапом формування концепції територіального суверенітету.

Важливим наслідком інтеграції було також посилення ролі державного апарату. Розширення території, безпосередньо контрольованої короною, вимагало створення ефективнішої системи управління, здатної забезпечувати контроль над регіонами, збір податків і підтримання порядку. Унаслідок цього зростала роль бюрократії, королівських радників, судових органів та місцевих адміністративних структур. Ранньомодерна англійська держава ставала дедалі менш залежною від особистої влади окремих феодалів і дедалі більше спиралася на централізований адміністративний механізм [55].

Територіальна інтеграція мала також довгострокові економічні наслідки. Уніфікація правового простору та поширення англійської системи управління сприяли розвитку торгівлі, формуванню єдиного внутрішнього ринку та

зміцненню економічних зв'язків між регіонами. Водночас інтеграційна політика створювала умови для поширення англійських економічних практик на периферійні території, що поступово змінювало традиційні соціально-економічні структури Уельсу та Ірландії.

Особливо суперечливими були наслідки англійської політики в Ірландії. Попри прагнення Тюдорів інтегрувати острів до англійської державної системи, Ірландія залишалася регіоном із високим рівнем політичної та культурної автономності. Нездатність англійської влади повністю інтегрувати місцеве населення та поширити англіканську Реформацію призвела до тривалого збереження конфлікту між англійською адміністрацією та ірландським суспільством. У наступні століття ця проблема лише загострювалася, що зрештою стало одним із чинників формування ірландського національного руху [49].

В історичній перспективі політика територіальної інтеграції Тюдорів стала важливим етапом формування Британської держави (див. Додаток Б). Саме в XVI ст. були закладені основи політичної моделі, у межах якої Англія поступово перетворювалася на ядро майбутнього Британського королівства. Політика Генріха VIII була спрямована не лише на розширення територіального контролю, а й на створення єдиного адміністративного, правового та політичного простору, підпорядкованого центральній владі. Унаслідок цього англійська монархія посилила свій вплив на периферійні регіони та заклала передумови для подальшої уніфікації Британських островів у наступні століття.

Інтеграція Уельсу стала прикладом відносно успішного включення регіону до централізованої держави. Закони про Уельс 1535–1542 рр. ліквідували залишки правової та адміністративної автономії валлійських територій, поширили на них англійське право та забезпечили представництво Уельсу в англійському парламенті. Важливим наслідком цих реформ стало формування єдиної системи державного управління, що сприяло посиленню політичної стабільності та зміцненню контролю корони над регіоном. Водночас інтеграція

супроводжувалася поступовою англізацією місцевої еліти, поширенням англійської мови в адміністративній сфері та витісненням окремих елементів традиційної валлійської правової культури.

Натомість Ірландія продемонструвала складність інтеграції територій із виразною культурною, релігійною та політичною специфікою. Попри спроби англійської влади поширити англійське право, адміністративну систему та механізми контролю, острів залишався регіоном із сильними місцевими традиціями та значним впливом кланової системи. Політика «surrender and regrant», яка передбачала підпорядкування місцевої знаті англійській короні в обмін на збереження земельних володінь і титулів, мала обмежений успіх та не змогла повністю усунути суперечності між англійською адміністрацією та ірландським населенням. Додатковим чинником напруженості стала Реформація, оскільки більшість населення Ірландії залишалася вірною католицизму, тоді як англійська влада утверджувала англіканську церкву як елемент державної політики [27].

Політика територіальної інтеграції мала важливі наслідки для розвитку англійської державності. Вона сприяла посиленню централізації влади, розширенню функцій державного апарату та формуванню уявлення про єдину політичну спільноту під владою англійської корони. Водночас процеси інтеграції демонстрували суперечливий характер ранньомодерного державотворення, оскільки поряд із політичною уніфікацією відбувалися культурна асиміляція, обмеження місцевих автономій та посилення контролю над периферійними територіями. Саме тому досвід політики Тюдорів став важливим підґрунтям для подальших процесів формування Британської імперії та розвитку централізованої монархії в ранньомодерній Європі.

Таким чином, наслідки політики територіальної інтеграції для формування централізованої держави були надзвичайно важливими для розвитку Англії ранньомодерної доби. Інтеграція Уельсу та посилення контролю над Ірландією сприяли уніфікації права, адміністрації та судочинства, зміцненню королівської влади, розвитку парламентської системи та формуванню єдиного політичного

простору. Водночас ці процеси супроводжувалися культурною асиміляцією, обмеженням місцевих автономій і виникненням нових політичних конфліктів. Політика Тюдорів заклала основи централізованої англійської держави та визначила характер розвитку британської політичної системи на наступні століття.

РОЗДІЛ IV. МЕТОДИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕМИ «ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА ГЕНРІХА VIII» У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Тема внутрішньої політики Генріха VIII посідає важливе місце у шкільному курсі всесвітньої історії, оскільки дозволяє розкрити ключові процеси ранньомодерної доби: становлення централізованих монархій, Реформацію, трансформацію соціально-економічних відносин, формування нових принципів державного управління та зміну ролі церкви в суспільстві. Вивчення внутрішньої політики Англії XVI ст. має значний навчальний і виховний потенціал, адже сприяє формуванню в учнів системного розуміння історичних процесів, навичок критичного аналізу історичних джерел, уміння працювати з причинно-наслідковими зв'язками та оцінювати роль історичної особистості в розвитку держави. Методичний потенціал цієї теми особливо актуальний у контексті компетентнісного підходу до навчання історії, який передбачає не лише засвоєння фактологічного матеріалу, а й розвиток історичного мислення, аналітичних здібностей і громадянської свідомості учнів.

У сучасній українській школі тема внутрішньої політики Генріха VIII вивчається в межах курсу всесвітньої історії раннього Нового часу, зазвичай у 8 класі. Вона інтегрується до ширших тем, присвячених Реформації, становленню абсолютизму та розвитку європейських держав XVI ст., Проте значення цієї теми виходить далеко за межі простого ознайомлення з діяльністю англійського монарха. На прикладі реформ Генріха VIII учні можуть простежити взаємозв'язок політичних, релігійних та соціально-економічних процесів, зрозуміти особливості формування централізованої держави та проаналізувати механізми функціонування влади в ранньомодерному суспільстві [9].

Методичний потенціал теми значною мірою пов'язаний із можливістю використання міжпредметних зв'язків. Під час вивчення внутрішньої політики Генріха VIII доцільно інтегрувати матеріал із правознавства, громадянської освіти, релігієзнавства, культурології та економіки. Наприклад, аналіз Акту про

супрематію 1534 р. дозволяє розкрити проблематику співвідношення світської та духовної влади, а дослідження «кривавого законодавства» дає можливість обговорити питання соціальної політики держави, ставлення до бідності та формування трудової дисципліни. Завдяки цьому історичний матеріал набуває міждисциплінарного характеру та стає більш актуальним для сучасного учня.

Важливим аспектом методичного потенціалу теми є можливість формування історичних компетентностей через роботу з історичними джерелами. Вивчення внутрішньої політики Генріха VIII передбачає використання уривків із законодавчих актів, парламентських документів, листування сучасників, хронік і праць істориків. Учні можуть аналізувати фрагменти Акту про супрематію, законів про жебраків, документів щодо секуляризації монастирів або текстів Томаса Мора. Робота з джерелами сприяє розвитку критичного мислення, уміння визначати авторську позицію, встановлювати історичний контекст і співвідносити документ із конкретними подіями епохи.

Однією з найбільш доцільних методик під час вивчення цієї теми є проблемне навчання. Учитель може формулювати проблемні питання, які стимулюють учнів до самостійного аналізу історичних процесів. Наприклад: «Чи була англійська Реформація насамперед релігійним, чи політичним процесом?», «Чому Генріх VIII посилив репресивну політику щодо жебраків і бродяг?», «Чи можна вважати політику Генріха VIII проявом раннього абсолютизму?». Такі питання спонукають учнів не лише відтворювати інформацію, а й аргументовано висловлювати власну позицію, використовувати історичні факти для підтвердження своїх висновків та розвивати навички історичної аргументації [4, с. 29].

Ефективною методикою є також використання дискусійних технологій. Тема внутрішньої політики Генріха VIII містить багато суперечливих аспектів, які можуть стати основою для організації навчальних дебатів. Наприклад, учням можна запропонувати обговорити питання: «Чи були дії Генріха VIII виправданими з точки зору державних інтересів?», «Чи сприяла Реформація

розвитку англійського суспільства?», «Чи можна вважати секуляризацію монастирів позитивним явищем?». Під час дискусій учні вчаться працювати з аргументами, аналізувати різні точки зору та формувати власне ставлення до історичних подій [14, с. 30].

Особливе значення має застосування методики історичного моделювання та рольових ігор. На уроках можна організовувати інсценізації парламентських дебатів щодо Акту про супрематію або судового процесу над Томасом Мором. Частина учнів може представляти позицію короля, інші – католицького духовенства, англійських реформаторів чи представників парламенту. Така форма роботи сприяє глибшому розумінню політичної атмосфери епохи, мотивів історичних діячів та складності процесів прийняття рішень у ранньомодерній державі.

Важливий методичний потенціал має використання порівняльного методу. Учням доцільно пропонувати порівнювати англійську Реформацію з Реформацією в Німеччині чи Франції, політику Генріха VIII з діяльністю Людовіка XI або Карла V, а процеси централізації в Англії – із розвитком абсолютизму в інших європейських країнах. Такий підхід дозволяє формувати цілісне уявлення про європейські історичні процеси та допомагає учням усвідомити специфіку англійського шляху державотворення [9].

Доцільним є також застосування методики роботи з історичною картою. Вивчення адміністративно-політичної інтеграції Уельсу та особливостей управління Ірландією можна супроводжувати аналізом карт Британських островів XVI ст. Учні можуть визначати території англійського контролю, досліджувати адміністративний поділ Уельсу після реформ Генріха VIII, аналізувати регіони поширення англійського впливу в Ірландії. Робота з картою сприяє розвитку просторового мислення та формуванню уявлень про геополітичний аспект внутрішньої політики.

Ефективною сучасною методикою є використання технології розвитку критичного мислення через читання та письмо. Учитель може пропонувати учням створення історичних есе, сенканів, історичних портретів або

аналітичних таблиць. Наприклад, після вивчення теми учні можуть написати коротке есе на тему «Генріх VIII: реформатор чи тиран?» або скласти таблицю «Позитивні та негативні наслідки англійської Реформації». Подібні завдання сприяють систематизації знань і розвитку навичок аналітичного письма.

Особливо актуальним у сучасній школі є використання цифрових технологій та інтерактивних методів навчання. Під час вивчення теми можна застосовувати мультимедійні презентації, інтерактивні карти, історичні відеоматеріали, онлайн-архіви документів і віртуальні екскурсії історичними пам'ятками Англії XVI ст. Наприклад, віртуальне ознайомлення з палацом Гемптон-корт або Тауером дозволяє учням краще відчувати атмосферу епохи Тюдорів. Використання цифрових ресурсів підвищує мотивацію учнів до навчання та робить історичний матеріал більш наочним і доступним.

Значний потенціал має проєктна методика. Учні можна пропонувати створення індивідуальних або групових проєктів, присвячених окремим аспектам внутрішньої політики Генріха VIII. Тематика проєктів може включати дослідження англійської Реформації, аналіз політики щодо Уельсу й Ірландії, вивчення діяльності Томаса Кромвеля чи Томаса Мора, порівняння англійського абсолютизму з іншими європейськими монархіями. Проєктна діяльність сприяє формуванню дослідницьких навичок, розвитку самостійності та вмінню працювати з різними джерелами інформації [2, с. 64].

Важливою методичною перевагою теми є можливість формування громадянської компетентності. Аналіз політики Генріха VIII дозволяє обговорювати проблеми взаємодії держави та суспільства, ролі закону, співвідношення влади й особистої свободи, відповідальності політичних лідерів. На прикладі репресивної політики Тюдорів учні можуть осмислювати небезпеку надмірної концентрації влади та значення правових механізмів захисту суспільства.

Під час вивчення теми доцільно використовувати метод історичного портрета. Аналіз особистості Генріха VIII допомагає учням зрозуміти роль індивіда в історичному процесі та складність оцінки історичних діячів. Учителю

може запропонувати учням визначити риси характеру короля, проаналізувати його політичні мотиви, оцінити наслідки його діяльності для Англії. Така методика сприяє формуванню історичної емпатії та навичок комплексного аналізу особистості.

Важливим напрямом методичної роботи є організація інтегрованих уроків, які дозволяють розглядати тему внутрішньої політики Генріха VIII не лише в межах політичної історії, а й у ширшому культурному та цивілізаційному контексті. Такий підхід сприяє формуванню в учнів цілісного уявлення про епоху раннього Нового часу та демонструє взаємозв'язок історичних процесів із розвитком культури, мистецтва, літератури й суспільної думки. Наприклад, урок із всесвітньої історії може бути інтегрований з елементами англійської літератури, історії мистецтва або громадянської освіти. Це дозволяє не лише урізноманітнити навчальний процес, а й поглибити розуміння учнями особливостей тюдорівської Англії.

Інтегровані уроки також створюють можливості для застосування сучасних педагогічних технологій. Учні можуть працювати з цифровими репродукціями картин, віртуальними музейними колекціями, історичними картами та мультимедійними презентаціями. Наприклад, використання інтерактивних матеріалів про палацове життя Тюдорів або реконструкцій англійського парламенту XVI ст. дозволяє зробити навчальний процес більш наочним і динамічним. Такі форми роботи підвищують мотивацію учнів до вивчення історії та сприяють розвитку інформаційно-цифрової компетентності [4, с. 33].

Тема внутрішньої політики Генріха VIII має також значний виховний потенціал. Вона сприяє формуванню поваги до історичної спадщини, розвитку інтересу до європейської історії та розуміння складності процесів державотворення. Вивчення англійської Реформації, політики централізації та трансформації державних інститутів дозволяє учням усвідомити, що процес формування сильної держави є тривалим і суперечливим, а політичні реформи часто супроводжуються соціальними конфліктами та суспільними змінами.

Особливе виховне значення має аналіз моральних і політичних аспектів діяльності Генріха VIII. Учні мають можливість оцінити неоднозначність історичних постатей, зрозуміти суперечливість державної політики та навчитися критично аналізувати історичні події. Обговорення таких питань, як співвідношення державних інтересів і прав людини, роль релігії в політиці, значення закону та межі влади монарха, сприяє формуванню громадянської свідомості та навичок аргументованої дискусії.

Вивчення англійської Реформації та політики централізації дозволяє учням усвідомити важливість політичної стабільності, ролі права та значення суспільного компромісу в розвитку держави. На прикладі реформ Генріха VIII можна продемонструвати, що ефективне державне управління потребує не лише сильної влади, а й здатності враховувати інтереси різних соціальних груп. Аналіз конфліктів між короною, церквою та суспільством допомагає формувати розуміння цінності правових механізмів регулювання суспільних відносин та значення політичного діалогу.

Таким чином, тема «Внутрішня політика Генріха VIII» має значний методичний потенціал у шкільному курсі всесвітньої історії. Вона дозволяє поєднувати традиційні та інноваційні методики навчання, формувати предметні й ключові компетентності учнів, розвивати критичне мислення, навички аналізу історичних джерел та вміння працювати з історичною інформацією. Використання проблемного навчання, дискусій, рольових ігор, проєктної діяльності, цифрових технологій та міжпредметних зв'язків робить вивчення теми змістовним, інтерактивним і практично значущим. Саме тому дослідження внутрішньої політики Генріха VIII є важливим елементом сучасної історичної освіти, що сприяє формуванню історичної свідомості та громадянської культури учнів.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження внутрішньої політики Генріха VIII Тюдора (1509–1547 рр.) встановлено, що цей період став одним із ключових етапів формування централізованої ранньомодерної держави в Англії. Політичні, релігійні, соціально-економічні та адміністративні реформи Генріха VIII суттєво трансформували англійське суспільство та визначили основні напрями розвитку англійської державності в наступні століття. Внутрішня політика монарха була комплексною системою заходів, спрямованих на зміцнення королівської влади, централізацію управління, підпорядкування церкви державі та інтеграцію периферійних територій до єдиного політичного простору.

У ході аналізу історіографії та джерельної бази дослідження з'ясовано, що проблема внутрішньої політики Генріха VIII є достатньо розробленою у вітчизняній та зарубіжній історичній науці. Дослідники приділяють значну увагу англійській Реформації, процесам централізації державної влади, соціальній політиці Тюдорів та політиці територіальної інтеграції. Водночас сучасна історіографія дедалі частіше розглядає внутрішню політику Генріха VIII як складову ширших процесів формування ранньомодерної держави та розвитку європейського абсолютизму. Джерельна база дослідження є багатокомпонентною та включає законодавчі акти, парламентські документи, церковні матеріали, хроніки, електронні архіви та наукові праці, що дозволяє комплексно дослідити внутрішню політику Англії XVI ст.

Дослідження політичних передумов та основних напрямів внутрішньої політики Генріха VIII показало, що реформи Тюдорів були зумовлені необхідністю зміцнення центральної влади після тривалого періоду феодалної нестабільності та Війни Червоної і Білої троянд. Генріх VIII продовжив політику централізації, започатковану Генріхом VII, однак значно розширив масштаби державного втручання в політичне, релігійне та соціальне життя країни. Особливу роль у цьому процесі відіграв парламент, який став важливим

інструментом легітимації королівських реформ і сприяв зміцненню моделі «корони в парламенті».

Установлено, що «криваве законодавство» Генріха VIII стало важливим механізмом соціального контролю в умовах трансформації англійського суспільства XVI ст. Посилення покарань за жебрацтво, бродяжництво та безробіття було пов'язане з процесами обгороджування, зростанням кількості безземельного населення та розвитком ранньокапіталістичних відносин. Соціальна політика держави мала репресивний характер і була спрямована на підтримання суспільного порядку та формування трудової дисципліни. Водночас вона свідчила про зростання ролі держави у регулюванні соціальних відносин та контролі над населенням.

Одним із найважливіших результатів внутрішньої політики Генріха VIII стала англійська Реформація. У процесі дослідження встановлено, що розрив із Римом був зумовлений не лише особистими мотивами монарха, а й прагненням зміцнити державний суверенітет та підпорядкувати церкву королівській владі. Проголошення Генріха VIII главою англіканської церкви сприяло формуванню нової моделі взаємовідносин між державою та церквою, у якій духовна влада ставала частиною державного механізму. Секуляризація монастирських земель забезпечила короні значні матеріальні ресурси та посилила економічні позиції нової дворянської еліти. Водночас Реформація викликала суспільний опір і стала джерелом політичних та релігійних конфліктів.

Дослідження політики територіальної інтеграції дозволило встановити, що Генріх VIII здійснив важливі кроки щодо включення Уельсу та Ірландії до єдиної державної системи Англії. Закони про Уельс 1535–1542 рр. сприяли ліквідації правової автономії регіону, поширенню англійського права та створенню уніфікованої адміністративної системи. Інтеграція Уельсу стала одним із найбільш успішних прикладів централізаційної політики Тюдорів.

Особливості управління Ірландією в період правління Генріха VIII свідчать про складність реалізації англійської інтеграційної політики в регіонах із виразною політичною, культурною та релігійною специфікою. Попри спроби

поширення англійського права та адміністративної системи, Ірландія зберігала значний рівень автономності та залишалася джерелом політичної нестабільності. Політика «surrender and regrant» та проголошення Генріха VIII королем Ірландії стали спробами зміцнити англійський контроль над островом, однак повної інтеграції досягти не вдалося.

У результаті дослідження наслідків політики територіальної інтеграції встановлено, що вона відіграла важливу роль у формуванні централізованої держави. Уніфікація права, адміністрації та судочинства сприяла зміцненню королівської влади, розвитку державного апарату та формуванню єдиного політичного простору. Водночас ці процеси супроводжувалися культурною асиміляцією, обмеженням місцевих автономій та загостренням конфліктів між центром і периферією.

Дослідження методичного потенціалу теми «Внутрішня політика Генріха VIII» у шкільному курсі всесвітньої історії показало, що ця тема має значні можливості для формування історичних і громадянських компетентностей учнів. Вона дозволяє розкрити процеси становлення ранньомодерної держави, розвитку Реформації, трансформації соціальних відносин і формування нових моделей політичного управління. Ефективними методиками викладання є проблемне навчання, дискусії, рольові ігри, проєктна діяльність, аналіз історичних джерел та використання цифрових технологій. Тема сприяє розвитку критичного мислення, навичок історичного аналізу та вміння працювати з різними видами інформації.

Отже, внутрішня політика Генріха VIII стала важливим етапом переходу Англії від середньовічної феодалної монархії до централізованої ранньомодерної держави. Реформи Тюдорів сприяли зміцненню королівської влади, розвитку державного управління, формуванню англіканської церкви та інтеграції периферійних територій до єдиного політичного простору. Водночас ці процеси супроводжувалися соціальними конфліктами, посиленням репресивної політики та обмеженням традиційних автономій. Досвід внутрішньої політики Генріха VIII має важливе значення для розуміння

процесів державотворення, розвитку європейських монархій раннього Нового часу та еволюції політичних інститутів Європи XVI ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балух В.О., Коцур В.П. Історія середніх віків. Високе і пізнє середньовіччя. Чернівці, 2011. Т.2. 615 с.
2. Боровець І. Мультиmodalьний Навчальний Комплекс Із Вивчення Епохи Генріха VIII Тюдора Для Закладів Загальної Середньої Освіти. Scientific Collection «InterConf+», № 60, 2025, С. 61–76
3. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн. 2 е вид. перероб. й доп. : Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008 730 с.
4. Бутенко Р.К., Гальченко С.І., Кіреєва В.О. Навчально методичний посібник зі всесвітньої історії: Кейси для істориків. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. 292 с.
5. Герасименко М. Криваве законодавство проти експропрійованих. Наука. Освіта. Молодь. С. 94–96.
6. Голодюк П. Становлення державної церкви в Англії за правління Генріха VIII. Теорія та методика навчання суспільних дисциплін : науково-педагогічний журнал / МОН України, СумДПУ імені А. С. Макаренка ; [за заг. ред. О. В. Михайличенко]. Суми : СумДУ імені А. С. Макаренка, 2021. № 1(9). С. 62–64
7. Дейвіс Н. Європа. Історія. Київ: Основи, 2006. 1464 с.
8. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час): Навч. посібник / за ред. проф. Б.Й.Тищика. Львів, 2006. С. 593–610
9. Історія. Модельні програми 5–6 і 7–9 класів НУШ URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/83189/> (дата звернення 05.03.2026)
10. Леднік О. В. Англійська Реформація за часів Генріха XVIII. Збірник наукових статей за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції м. Житомир, 19 квітня 2018 р. С. 182-185
11. Любащенко В. Поняття Реформації у словникових виданнях: розмаїття інтерпретацій. *Історія релігій в Україні: Науковий щорічник*. 2017. Вип. 2. С. 37-53

12. Маклюк О. М. Королівський двір в ранньотюдорівській Англії як засіб репрезентації влади. Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. 2009. Том 1 № 27. С. 268–273.

13. Малишко В. М. Виникнення правового інституту приватирства в тюдорівській Англії. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2013. № 1(2). С. 32-37

14. Петько Л. В. Вчинки англійського короля Генріха VIII в координатах добра і зла. XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів, молодих науковців та науково-педагогічних працівників. 2023. С. 29–37

15. Поліщук, І. Л. Реформація в Англії в 30-х – 40-х рр. XVI ст. : дипломна робота спеціаліста / І. Л. Поліщук ; наук. кер. І. В. Нємченко ; ОНУ ім. І. І. Мечникова, Іст. ф-т, Каф. історії стародавнього світу та середніх віків. Одеса, 2017 . 75 с.

16. Ржевська В. С. Договірні-правова діяльність Генріха VII, короля Англії. Actual problems of international relations. Release 125 (part I). 2015. С. 74–86.

17. 1535: 27 Henry 8 c.25: Punishing Sturdy Vagabonds and Beggars. URL: <https://statutes.org.uk/site/the-statutes/sixteenth-century/1535-27-henry-8-c-25-punishing-sturdy-vagabonds-and-beggars/> (дата звернення 11.05.2026)

18. 240 Henry VIII in Ireland and Wales URL: <https://thehistoryofengland.co.uk/blog/2018/02/25/240-henry-viii-in-ireland-and-wales/> (дата звернення 11.05.2026)

19. A History of England in the 16th century URL: <https://localhistories.org/a-history-of-england-in-the-16th-century/> (дата звернення 11.05.2026)

20. Acts of Union: The creation of the United Kingdom URL: https://www.bbc.co.uk/history/british/empire_seapower/acts_of_union_01.shtml (дата звернення 11.05.2026)

21. Bloody legislation against the expropriated URL: <https://libcom.org/article/bloody-legislation-against-expropriated> (дата звернення 11.05.2026)

22. Bloody legislation against the expropriated, from the end of the 15th century. Forcing down of wages by acts of parliament. URL: <https://www.econlib.org/book-chapters/chapter-part-viii-chapter-28/> (дата звернення 11.05.2026)

23. Causes of Litigiousness: New Territories subject to the Common Law URL: <http://aalt.law.uh.edu/Litigiousness/Territory.html> (дата звернення 11.05.2026)

24. Chapter Twenty-Eight: Bloody Legislation Against the Expropriated, from the End of the 15th Century. Forcing Down of Wages by Acts of Parliament URL: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1867-c1/ch28.htm> (дата звернення 11.05.2026)

25. Elizabethan Poor Law URL: <https://www.ebsco.com/research-starters/law/elizabethan-poor-law> (дата звернення 11.05.2026)

26. England in the 16th Century: Key Events URL: <https://www.scribd.com/presentation/522245940/the-situation-in-england-in-the-16th-century> (дата звернення 11.05.2026)

27. English Reformation of the Sixteenth Century by W.H. Beckett URL: <https://reformationchurch.org.uk/blog/english-reformation-sixteenth-century-beckett/> (дата звернення 11.05.2026)

28. Henry VIII (1509–47) in United Kingdom in History URL: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Henry-VIII-1509-47> (дата звернення 11.05.2026)

29. Henry VIII court rules URL: <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/henry-viii/> (дата звернення 11.05.2026)

30. Henry VIII Domestic Policy & Government Reforms URL: <https://www.studocu.com/en-gb/document/st-georges-university-of-london/economics/henry-viii-domestic-policy-government-reforms-hist-101/145688177> (дата звернення 11.05.2026)

31. Henry VIII of England URL: https://www.worldhistory.org/Henry_VIII_of_England/ (дата звернення 11.05.2026)

32. Henry VIII URL: <https://www.consortiumcollege.co.uk/attachments/download.asp?file=233&type=pdf> (дата звернення 11.05.2026)
33. House of Tudor URL: <https://www.britannica.com/biography/Henry-VIII-king-of-England/Legacy> (дата звернення 11.05.2026)
34. Laws in Wales Acts 1535 and 1542. Passed during the reign of King Henry VIII to make Wales a part of the Kingdom of England URL: https://reference.org/facts/laws_in_wales_acts_1535_and_1542/geMbNvx2 (дата звернення 11.05.2026)
35. Laws in Wales Acts 1535–1542 URL: https://dlab.epfl.ch/wikispeedia/wpcd/wp/1/Laws_in_Wales_Acts_1535%25E2%2580%25931542.htm (дата звернення 11.05.2026)
36. Legacy of Henry VIII URL: <https://www.britannica.com/biography/Henry-VIII-king-of-England/Legacy> (дата звернення 11.05.2026)
37. Poynings's Law URL: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/legislativescrutiny/parliamentandireland/overview/poynings-law/> (дата звернення 11.05.2026)
38. Reformation Parliament URL: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/originsofparliament/birthofparliament/overview/reformation/> (дата звернення 11.05.2026)
39. Reformation URL: <https://www.new.ox.ac.uk/new-college-through-time/reformation> (дата звернення 11.05.2026)
40. Ronit Levine-Schnur, Tamar Megiddo, Yael Berda, A Theory of Annexation, Oxford Journal of Legal Studies. Volume 45. Issue 2. 2025. P. 447–475
41. Sixteenth Century England: A Historical Background URL: <https://humanitarianeducationcollege.uoanbar.edu.iq/catalog/%D8%B4%D8%B9%D8%B1%20%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B1%D8%AD%D9%84%D8%A9%20%D8%A7%D9%84%D8%AB%D8%A7%D9%86%D9%8A%D8%A9%20%D9%83%D9%88%D8%B1%D8%B3%20%D8%A7%D9%88%D9%84.pdf> (дата звернення 11.05.2026)

42. State-building and Nationalism in Early modern History (ca. 1500-1800) URL: <https://historiana.eu/narratives/the-european-experience-state-building-and-nationalism-1/read> (дата звернення 11.05.2026)
43. Territorial Sovereignty URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/territorial-sovereignty> (дата звернення 11.05.2026)
44. The 16th Century Period In Ireland URL: <https://yourirish.com/history/16th-century/16th-century-ireland> (дата звернення 11.05.2026)
45. The break with Rome URL: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/The-break-with-Rome> (дата звернення 11.05.2026)
46. The Creation of Britain: Multiple Kingdoms or Core and Colonies? URL: <https://www.jstor.org/stable/3679104> (дата звернення 11.05.2026)
47. The English People and War in the Early Sixteenth Century URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-009-9674-8_1 (дата звернення 11.05.2026)
48. The Hidden Threat: How Henry VIII Powers Weaken Democracy URL: <https://consoc.org.uk/henry-viii-powers-weaken-democracy/> (дата звернення 11.05.2026)
49. The Imperfect Union of England and Scotland URL: https://www.realclearhistory.com/2019/07/25/the_imperfect_union_of_england_and_scotland_2959.html (дата звернення 11.05.2026)
50. The Pilgrimage of Grace, 1536 URL: <https://medium.com/@johnwelford15/the-pilgrimage-of-grace-1536-23637f7ddd3d> (дата звернення 11.05.2026)
51. The Reformation and its impact URL: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/articles/zgkcr2p#zcd94xs> (дата звернення 11.05.2026)
52. The Reformation URL: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/private-lives/religion/overview/reformation/> (дата звернення 11.05.2026)

53. The Statute of Rhuddlan (1284) URL: <https://www.britainexpress.com/wales/history/rhuddlan.htm> (дата звернення 11.05.2026)

54. The Tudors URL: <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofEngland/The-Tudors/> (дата звернення 11.05.2026)

55. Timeline of the 16th Century URL: <https://intriguing-history.com/time-and-place-2/16th-century-1500-1599/> (дата звернення 11.05.2026)

56. Vagabonds Act 1530 URL: <https://filippomspolini.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/09/1530-vagabonds-act.pdf> (дата звернення 11.05.2026)

57. Vagrancy, heresy and treason in the 16th century URL: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z2cqrwx/revision/2> (дата звернення 11.05.2026)

58. Wales from the 16th to the 21st century URL: <https://www.britannica.com/place/Wales/Wales-from-the-16th-to-the-21st-century> (дата звернення 11.05.2026)

59. Wales under the Tudors URL: https://www.bbc.co.uk/history/british/tudors/wales_tudors_01.shtml (дата звернення 11.05.2026)

60. Wars of the Roses URL: <https://www.britannica.com/event/Wars-of-the-Roses> (дата звернення 11.05.2026)

ДОДАТКИ

Додаток А

Рисунок. 2.1 Генріх VIII стверджує свою владу над римською церквою в особі Папи Климента

Рисунок 3. 1 Карта Британських островів періоду правління Генріха VIII